

Interkulturalizam u Hrvatskoj na području obrazovanja

Šokčević, Dragica

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:139279>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Dragica Šokčević

INTERKULTURALIZAM U HRVATSKOJ NA PODRUČJU OBRAZOVANJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Dragica Šokčević

INTERKULTURALIZAM U HRVATSKOJ NA PODRUČJU OBRAZOVANJA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Davor Piskač

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ:

1.Uvod.....	2
2.Kultura - temelj interkulturalizma.....	2
3.Interkulturalizam u odnosu na multikulturalizam.....	3
3.1. <i>Utjecaj globalizacije na obrazovanje.....</i>	<i>4</i>
4. Škola - mjesto interkulturalnog odgoja.....	5
5. Interkulturalni školski kurikulum.....	6
6. Uloga nastavnika.....	7
7. Interkulturalni odgoj kroz školske predmete.....	8
7.1. <i>Nastava vjeronauka.....</i>	<i>8</i>
7.2. <i>Nastava stranog jezika.....</i>	<i>9</i>
7.2.1. <i>Uporaba engleskog jezika.....</i>	<i>10</i>
7.3. <i>Ostali školski predmeti.....</i>	<i>10</i>
8. Analiza interkulturalnih ključnih riječi u Kurikulu Hrvatskoga jezika.....	11
9. Zaključak.....	16
10. Popis literature.....	16

1. Uvod

Kultura nije usmjerena samo na pojedinca, nego je kao skup znanja i vještina, dio društva u kojem se pojedinac ostvaruje. Susret s drugim kulturama omogućava uvid u širu sliku svijeta, gdje možemo ispitati svoje stavove, stvoriti kritička mišljenja te pritom doći u doticaj s pripadnicima drugih kultura. Učeći o njima, učimo isto tako o sebi. Mjesto susreta s drugim kulturama je škola, gdje se sve više potiče metoda interkulturalnog odgoja. Interkulturalizam je sposobnost prihvatanja različitog od sebe te prilagođavanja drugim kulturama; pomaže mladima da se što bolje integriraju u društvo. Cilj ovoga rada je prikazati na koji način je interkulturalizam uklopljen u obrazovanje u Hrvatskoj, počevši od školskog kurikulumu koji donosi promjene u nastavnom planu i programu; također se odnosi na nastavnike koji svoj život posvećuju učenju kako bi podučavali i odgajali druge. Interkulturalni odgoj može se proučiti kroz školske predmete, gdje svaki predmet nosi određene značajke interkulturalizma. U Hrvatskoj se posebna pažnja pridaje nacionalnim manjinama, u ovom slučaju Romima, čija je kultura drugačija od hrvatske kulture pa ih se nastoji uklopiti u društvo, prvotno kroz obrazovanje djece.

U radu će se koristiti niz određenih knjiga i članaka koji doprinose razumijevanju teme, a literatura koja je odabrana kao temelj rada je *Interkulturalizam u nastavi* Marije Sablić; *Bez predrasuda i stereotipa: Interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu* koju su priredile autorice Mirjana Benjak i Vesna Požgaj Hadži te članak *Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište* Marina Ninčevića. Sva ostala literatura doprinosi pobližem opisivanju ove teme.

2. Kultura - temelj interkulturalizma

Pojam *interkulturalizam* usko je povezan s pojmom *kultura* i značenjem istoga. Osim što je *kultura* temeljni dio riječi *interkulturalizam*, ona je jedno od najbitnijih čovjekovih obilježja. Ipak, da bi se shvatila kao takva mora doći u doticaj s drugim kulturama. Kultura je pokretač društva, ono što usmjerava članove društva, definira njihove svjetonazore te stvara određeni okvir koji će oni s vremenom, u komunikaciji s ostalim članovima društva, kako vlastitog tako i tuđih, proširivati i dolaziti do novih spoznaja. Brojne definicije kulture koje su nastajale tijekom vremena dokaz su kako ona nije isključivo jednoznačan pojam. "Ako pođemo od njezinog prvotnog značenja (lat. *culturs*, *colere*) pronaći ćemo da je kultura značila gajenje i obrađivanje zemlje, da bi kasnije poprimila značenje obrade i njegovanja

duha. U srednjem vijeku pojam kulture dobiva značenje religijskoga kulta, tj. religijskoga obreda i obožavanja, a u novom vijeku kultura se određuje kao nešto bitno različito od „prirodnog” stanja čovjeka” (Piršl, 2005, 54). Raymond Williams pak daje kulturi tri definicije: idealna, dokumentarna i socijalna definicija kulture. Prve dvije su usmjerene na misli i iskustvo ljudi, dok treća definira kulturu kao način života u kojem se određena značenja ne izražavaju samo u mišljenju, nego i u institucijama i svakodnevnom ponašanju (Williams, 2006, 35-36). Kulture su kroz povijest bile obilježene raznim ratovima, migracijama i miješanjima što je utjecalo na odnose među kulturama. Susreti s različitim kulturama doveli su do novih promjena u kulturnim modelima ponašanja što je utjecalo na njihove međuodnose. Interakcije između kultura bile su izvor promjena i pokretač interkulturalnih dijaloga. Od najjednostavnijih kulturnih doticaja polako se prelazilo na složene interkulturalne interakcije koje su podučavale članove društava kako da prihvate osobe različitog kulturnog uvjerenja. "Štoviše, da bismo uspostavili interkulturalni dijalog trebamo prije svega ,ući’ u drukčiji mentalni sklop, jer biti sposoban zamisliti se nad tim što znači biti drukčiji od ostalih, znači truditi se spoznati razlike između vlastitih vrijednosti i vrijednosti drugih, utvrditi, s jedne strane što nas odbija, a što nas privlači kod drugoga" (Piršl, 2005, 58). Postalo je bitno razviti osjećaj tolerancije i uljudnosti, kako u širem društvu i među starijima, tako i među mlađim generacijama koje se pripremaju za ulazak u svijet odraslih. Iako je kultura odigrala iznimno veliku ulogu u nastanku i razvoju interkulturalizma, njezina uloga nije statična, naprotiv, neprestano se nadograđuje u našoj svakodnevnici.

3. Interkulturalizam u odnosu na multikulturalizam

Interkulturalizam nije moguće potpuno shvatiti ukoliko ga se ne poveže s pojmovima multikulturalizma i globalizacije. "Prefiks ,inter’ (lat. *inter* - među) upućuje na međuodnos i prepletanje, a izraz ,multi’ (lat. *multus* - mnogo) upućuje na istodobno postojanje istih kultura, (...)” (Sablić, 2014, 20). Ta dva pojma često su gledana kao sinonimi, ponajprije zbog etimologije, a potom i zbog toga što im je polazišna točka interakcija unutar kulture. Ipak, spomenuti pojmovi imaju određene razlike. Multikulturalizam je skup različitih kultura na jednome prostoru te je obilježen pojavom više jezika, više entiteta te više religija. On određuje postojanost takvih odnosa, "dok je interkulturalnost odgovor na odgoj u multikulturalnom i multietničkom društvu" (Sablić, 2014, 22). Interkulturalizam nastaje kao posljedica multikulturalizma te ima za zadaću uspostaviti kvalitetne odnose među različitim, održavati ih, uspostaviti suradnju te, kao najvažniji dio, naučiti prihvatiti drugoga bez

osuđivanja, rasizma, ksenofobije ili nasilja. Što multikulturalnost označava i kako je došlo do toga procesa objašnjava Milan Mesić: "Intenzivne migracije, globalizacija, postkolonijalizam, reafirmacija nacionalnih manjina, osvješćivanje domorodačkih naroda, društveni pokreti za priznavanje posebnih identiteta, novonastale su okolnosti u kojima se utvrđuje i preispituje različitost i njezino (ne)prihvaćanje" (Mesić, 2007, 307). Procesi multikulturalnosti i interkulturalizma utjecali su na cijeli svijet, što se posljedično odrazilo i na Hrvatsku. Jedan od aspekata koji je zahvaćen procesom interkulturalizma u Hrvatskoj je obrazovanje, koje obuhvaća veći dio vremena u našim životima. Sara Shanice Washington i Ozren Rafajac mišljenja su da je u Republici Hrvatskoj potrebno "redizajnirati obrazovni proces na način da bude bolje prilagođen pripadnicima različitih kultura koje nastojimo pridobiti za život, rad i boravak u našoj zemlji" (Rafajac i Shanice Washington, 2021, 261). Pred obrazovanje je postavljen veliki zahtjev, "pripremanje nadolazećih naraštaja za suživot u kulturno pluralnim zajednicama, dok poznavanje i prihvaćanje vlastite kulture postaje osnovnim preduvjetom za razumijevanje, poštovanje i prihvaćanje drugačijih kultura kao izvora bogatstva kako na osobnoj, tako i na društvenoj razini" (Sablić, 2014, 64).

3.1 Utjecaj globalizacije na obrazovanje

Interkulturalizam nastaje kao odgovor na pojavu migracija, miješanja kultura i brojnih čimbenika koji su znatno doprinijeli novim pristupima obrazovanja; sve navedeno uvelike je omogućilo proces globalizacije. Maja Sablić u djelu *Interkulturalizam u nastavi* opisuje proces globalizacije te kaže da je "(...) globalizacija posljedica razvoja novih komunikacijskih i informacijskih tehnologija kao i unapređenje prijenosa informacija koje ukida prostornu i vremensku udaljenost" (Sablić, 2014, 45). Globalizacija postaje neizostavni dio ljudskih života, od ekonomskog, političkog pa sve do obrazovnog plana i programa. Utjecaj na školstvo vidljiv je kroz brojne pozitivne i negativne strane. Učenici su se počeli povezivati na višoj razini, pružena im je mogućnost odlaska na razmjenu u drugu državu gdje se susreću s različitim kulturama. Na taj način uspijevaju doznati puno više, dobiti veći uvid u sliku svijeta dobivajući iskustvo koje u teoriji nisu mogli dobiti. Kao što učenici iz Hrvatske odlaze u druge države Europske unije pa i šire, tako i brojni strani učenici i studenti dolaze u našu državu sa željom da vide našu kulturu te nauče nešto novo o našoj domovini. Primjer razmjene je Fakultet hrvatskih studija koji svoje studente šalje u druge države na određeni period gdje im je omogućen boravak te daljnje školovanje, ali i prima strane studente koji se nastavljaju školovati na Fakultetu hrvatskih studija; i njima je osiguran boravak na određeno

vrijeme. Nisu ni nastavnici zapostavljeni. Njima je pružena mogućnost susreta s nastavnicima istoga smjera na europskoj pa i svjetskoj razini. Na taj način nadopunjavaju svoje znanje, dobivajući pritom obilje novih iskustava koje će moći prepričavati svojim učenicima. Proces globalizacije zahvaća i najmlađe i najstarije, iako s drugačijim pristupom. Mlađe se nastoji podučiti prihvatanju drugoga, različitoga od sebe, razvijajući pritom njihove socijalne i komunikacijske vještine, dok se starijima nudi šira slika svijeta koja će im pomoći u svijetu rada te u susretu kako s najbližim ljudima, tako i s potpuno nepoznatim osobama.

U ovakvim okolnostima nije moguće ne stvoriti novi pristup obrazovanju, koji više ne tretira školu isključivo kao instituciju koja pruža teorijska znanja, a koja s vremenom bivaju zaboravljena; stavivši školu u kontekst interkulturalizma kao naglasak obrazovanja nameće se interkulturalni odgoj. Bitna je to sastavnica obrazovanja u vremenu kada su, kako kaže Siegfried Gehrman, dostupne velike količine informacija, kada se naglasak stavlja na samostalno učenje, rad i organizaciju. Radi takvih razloga mijenja se uloga nastavnika, ali i identitet samog učenika (Gehrmann, 2003, 39). Učeniku se, uz pomoć roditelja te nastavnika, nastoji podići svijest o postojanosti različitog od njega, formirajući njegov osobni i nacionalni identitet. Kako bi se to postiglo, nastavnik mora steći određene kvalifikacije "koje nadilaze pojedinačna predmetna područja i na osnovu kojih bi učenik trebao biti osposobljen za integraciju u svijet rada i društvo koje se sve brže mijenja te osposobljen za cjeloživotno samostalno učenje" (Gehrmann, 2003, 40).

4. Škola - mjesto interkulturalnog dijaloga

Poseban poticaj škola je zadobila u demokratskom društvu gdje joj je cilj bio odgojiti i pripremiti nove naraštaje za potrebe suvremenog čovjeka. Ipak, nije mogla sama djelovati bez pomoći okoline djece, odnosno roditelja, koji su prvi primjer svojoj djeci te prvi uče djecu kulturi. U školi se naglasak stavlja na prihvatanje drugoga, prihvatanje različitoga od sebe, kako njegovih vrlina, tako i njegovih mana. Potrebno je pripremiti dijete na život u kojem će samostalno trebati donositi važne odluke. "Škola se, međutim, danas nalazi na raskrižju jer je izgubila monopol prenošenja znanja i integriranja vrednota koji joj je, u drugim povijesnim trenucima, dopuštao uvođenje u svijet s dostatnom popratnom 'opremom' " (Ninčević, 2009, 74). Proces globalizacije ubrzao je svijet te je institucija obitelji počela gubiti na vrijednosti. To znači da se gubi učenje tradicionalnih vrijednosti što uvelike utječe na dijete koje u školu dolazi s posve drugačijim pogledom na svijet. Pogled modernog djeteta razlikuje se od pogleda djeteta prije pedesetak godina. Tradicionalnost je zamijenjena modernim shvaćanjima

koje isključuju moralne vrijednosti potrebne za interkulturalni dijalog. Iz tog razloga škole trebaju biti mjesta gdje će se dijete formirati te poprimiti, ne samo instrumentalna znanja, već i životna, popraćena osnaživanjem socijalne i emocionalne kompetencije učenika. To je pomalo idealizirana vizija škole jer ona u realnosti nema uvijek tako dobru reputaciju. "Porast nerazumijevanja, nesnošljivosti i nasilja prema učenicima koji dolaze iz drugih kultura, koji se osjetio u zapadnoeuropskim zemljama osamdesetih godina 20. stoljeća, potaknuo je školske politike na stvaranje boljih integracijskih mehanizama za djecu migranata koja ulaze u školski sustav" (Filipović, 2017, 52). Takvi procesi zahtijevali su radove kako s djelatnicima škole, tako i s učenicima. Nastojalo se stvoriti demokratsko ozračje u školama poštivajući načela slobode izražavanja, poštenja i pravednosti. Škole bi, zajedno s nevladinim udrugama te roditeljima, trebale uvesti aktivnosti u školski kurikulum koje bi poticale razvoj djetetovih vještina, empatije te otvorenost prema drugim učenicima. Današnja svakodnevica, popraćena raznim pandemijama i ratovima, kako na svjetskom planu, tako i u Hrvatskoj, dovodi do velikih interkulturalnih dodira, koji utječu na razvoj djece u školama. Učenici dolaze u dodir s nepoznatim osobama te njima nepoznatim kulturama, stoga je zadatak škole pomoći učeniku u susretu s različitim kulturama, učeći ga da prihvati druge oko sebe. Upoznavanjem novih kultura djeca će biti spremnija za suživot s drugim kulturama, koje sa sobom donose druge jezike, vjere i rase.

5. Interkulturalni školski kurikulum

Kurikulum je važna sastavnica interkulturalnog obrazovanja. Razlikuje se od nastavnog plana i programa, koji je izričito usmjeren na način održavanja školskih predmeta, dok je "riječ *curriculum* latinskog porijekla i označava tijek, slijed (osnovnog planiranog i programiranog događaja) i opisuje relativno optimalan put djelovanja i dolaska do nekog cilja" (Skupnjak, 2010, 307). On potiče učenikov vlastiti razvoj kroz razne odgojno-obrazovne metode. Interkulturalni aspekt sve se više uklapa u školski kurikulum, na način da se kroz vježbe, grupna odjeljenja, samostalne radove i komunikaciju nastoji doći do svakoga učenika posebno, ali i stvoriti ozračje pristupačnosti te međusobnog prihvaćanja. "Učenici uče na različite načine pa moderna nastava treba biti proces aktivnog i partnerskog stjecanja kompetencija u pedagoškom suodnosu učenika i učitelja, nastavnih sredstava, pomagala i medijskog posredovanja" (Skupnjak, 2010, 309). Ipak, škola svugdje, pa tako i u Hrvatskoj, teži više obrazovnom nego odgojnom procesu. Nikola Paustović progovara o razlozima takvih događaja, a neki od njih su: školski kurikulum više raspolaže obrazovnim, a ne odgojnim

sadržajem; odgojitelji ne upotrebljavaju dovoljno sankcija za učenike; pri upisu u viši stupanj obrazovanja u obzir se uzimaju ocjene, a ne znanje, što je povezano s time da su ishodi učenja svedeni na obrazovne, a ne odgojne. Jedan od najvažnijih razloga je taj da je odgojno obrazovanje teže provesti nego obrazovno (Paustović, 2012, 135). Kako bi se izašlo iz ciklusa obrazovnog sadržaja i u prvi plan stavilo odgojno obrazovanje potrebne su reforme. Reforme označavaju promjene u jednom ili više dijelova sustava. U obrazovanju one mogu biti financijskog karaktera, mogu biti usmjerene na vanjsko vrednovanje, upis učenika ili pak promjenu kurikuluma (Paustović, 2012, 328-329). U tim reformama pojavljuje se interkulturalni kurikulum kao temelj interkulturalnog odgoja.

Kako bi se proveo interkulturalizam u školi, Marija Sablić ističe da škola mora pristupiti planiranju iz interkulturalne perspektive te daje smjernice koje mogu pripomoći planiranju interkulturalnog kurikuluma. Neke od njih su razvoj školske misije i plana djelovanja, implementacija školskog plana te evalucija plana djelovanja (Sablić, 2014, 134). Škola treba imati viziju na koji način prići svakome djetetu. Ona stvara svoju politiku koja pokriva sva područja, od prevencije nasilja do uključenosti roditelja u obrazovanje djeteta. "Integracija interkulturalnih tema u školski kurikulum omogućuje učenicima da shvate bogatstvo i raznolikost društva te da prepoznaju i suprotstave se predrasudama i diskriminaciji. Interkulturalno obrazovanje obogaćeno je kulturnim raznolikostima kod djece svih etničkih skupina i religija. Djeca, pripadnici manjinskih etničkih skupina, trebala bi osvijestiti i razviti interkulturalne stavove prema raznolikosti kultura u isto vrijeme, i na isti način kao i djeca pripadnici većinskih etničkih skupina" (Sablić, 2014, 136). Interkulturalni kurikulum bi za cilj trebao imati stvaranje komunikacije unutar škole koja bi utjecala na smanjenje rasizma, diskriminacije te koja bi poticala toleranciju, uljudnost i jednakost.

6. Uloga nastavnika

Značajnu ulogu u interkulturalnom obrazovanju imaju upravo nastavnici. Njima je povjeren zadatak rada s djecom različitih kompetencija i različitih kultura uz prevladavanje prepreka, koje im se stavljaju na put. Moraju biti obrazovani za odgojno djelovanje na nastavi u školama, koje u svom sastavu imaju ksenofobiju, nasilje, rasizam i druge oblike diskriminacije. Oni su putokaz djeci koji ih nastoji usmjeriti na životni put dajući im znanja, vještine i kompetencije za nadolazeće životne situacije. Kako bi se nastavnici mogli što bolje nositi s povjerenim zadatkom, moraju ponajprije poraditi na svojim interkulturalnim kompetencijama. "Budući da su danas interkulturalne kompetencije važan aspekt

profesionalnog razvoja nastavnika u multi/interkulturalnom svijetu te sama svijest o tome da pri interkulturalnoj komunikaciji nailaze na različite barijere, proces razvoja i stjecanja interkulturalnih kompetencija trajan je i temeljen na principima cjeloživotnog učenja" (Drandić, 2013, 52). Oni bi se trebali oslanjati na kulturnu empatiju, socijalnost i emocionalnu stabilnost. Nastavnici moraju biti usmjereni na profesionalni, ali i na osobni razvoj, s obzirom da se njihova vlastito viđenje kulture reflektira na rad u školi, "a sve radi postizanja učinkovite međusobne komunikacije, prihvatanja drugačijih, uvažavanja slobode, pravde, jednakosti i pravednosti u obrazovanju" (Drandić, 2013, 55).

7. Interkulturalni odgoj kroz školske predmete

7.1. Nastava vjeronauka

Škole, kao promicatelj interkulturalnog odgoja, pokazuju otvorenost prema različitim religijama koje uvelike obilježavaju živote i nastavnika i učenika. Svatko pojedinačno dolazi na nastavu sa svojim uvjerenjima. "Zastupljenost religije u prostoru škole onkraj vjeronauka dolazi do izražaja onoliko koliko je unose učenici, nastavnici i drugi djelatnici škole koji ondje žive i rade kao vjernici različitih religija, kao vjernici u različitom stupnju identifikacije i pripadnosti svojoj vjerskoj zajednici ili pak kao osobe nereligijskih svjetonazora" (Filipović, 2017, 109-110). Religiozna dimenzija školske kulture vidljiva je u projektnim radovima, duhovnim obnovama, raznim slavljinama i sličnim manifestacijama. Izrazito je važna u pogledu interkulturalizma jer promiče otvorenost prema pluralnosti, socijalni razvoj, vrednovanje uspjeha, brigu za siromašne i bolesne, ali i smanjenje konflikata te opraštanje. Škole nude vjeronauk kao izborni predmet za pripadnike katoličke vjere koji podučava o solidarnosti, ljubavi, ali i muci i patnji. Pomoću vjeronauka učenici spoznaju svoju vrijednost, ali i vrijednost bližnjega. Crkva je uključena u školski kurikulum te uz pomoć vjeroučitelja, ali i roditelja provodi određene aktivnosti. "U Hrvatskoj se školski pastoral, otvaranjem zemlje demokratskim procesima, ostvaruje već dvadeset i pet godina paralelno s ponovnom prisutnošću vjeronauka te vjeroučiteljica i vjeroučitelja u sustavu javnih škola" (Filipović, 2017, 112). "Vjerski odgoj i obrazovanje u tom sustavu treba da omoguće upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštovanje tuđega vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta" (Ninčević, 2009, 80). Također, međureligijska prijateljstva mogu doprinijeti promišljanju o vlastitom životu, do te mjere da nas potaknu na velike životne promjene: "(...), krepost međureligijskog prijateljstva stavlja ljude u odnos u kojemu je

moguća preobrazba života po drugome/drugoj" (Filipović, 2017, 149). Cilj vjere je pomoći drugome, pristupiti otvoreno te ostvariti kontakt s drugim ljudima. Taj cilj je sličan interkulturalnom, stoga vjeronauk ne treba uvoditi velike promjene u svoj predmet jer već sam po sebi promovira takve stavove.

7.2. Nastava stranog jezika

Interkulturalno obrazovanje kompleksan je proces koji raznim metodama pruža učenicima uvid u svijet, pripremajući ih na taj način za nadolazeće životno razdoblje. Škole su u svoje programe uvele nastavu stranoga jezika s namjerom da, osim vokabulara određenog jezika, učenici dobiju određeno znanje o kulturama odakle taj jezik potječe. Uvid u kulturu označava pogled u unutrašnjost određene države, od njezinih vanjskih ljepota pa sve do radnih navika ili tradicionalnih običaja. Obogaćivanje jezika stvara se putem korištenja raznih članaka, emisija, filmova i drugih medija u samoj nastavi. "Putem svih tih vježbi učenici također upoznaju ,estetski osjećaj' i vrednote u drugome kulturnom krugu i onda kada znanje o drugim kulturama i transkulturalno razumijevanje nisu posebno istaknuti" (Čebren, 2005, 91). Školski udžbenici pune se sadržajem koji opisuje okolinu vršnjaka čiji život, kultura i jezik nisu slični poznatima. Kako bi se provelo interkulturalno obrazovanje kroz strani jezik, potrebno je, osim jezika, uvesti aspekt kulture u nastavni plan i program. Neva Čebren ističe da je sve više zastupljeno mišljenje kako je upravo nastava stranog jezika zaslužna za osvještavanje interkulturalnih razlika, do čega dolazi zbog ispreplitanja jezika s kulturnim uzorcima (Čebren, 2005, 92). U praksi se to postiže prvotno osvještavanjem vlastite kulture u jezičnom i kulturnom smislu, što će pomoći u sporazumijevanju s govornikom različite kulture. "Da bi se stvarno sporazumjeli s osobama iz različitih iz drugih jezičnih i kulturnih krugova, i jedan i drugi, govornik i slušatelj, moraju postaviti poruku ili informaciju u slična semantička, semiotička i pragmatička polja. Smetnju predstavljaju kulturno uvjetovani uzorci ponašanja koji kod govornika i slušatelja potiču niz očekivanih reakcija na situacije, postupke i izjave" (Čebren, 2005, 93). Učenje stranog jezika pomaže nam izaći iz okvira naše primarne kulture. Ipak, nije moguće do kraja susresti se s time kada razgovor na stranom jeziku vode dva učenika iste kulture. Suočavanje i prihvaćanje najbolje će biti razvijeni kroz razgovor s izvornim govornikom stranog jezika.

7.2.1. Uporaba engleskog jezika

Jezik globalne komunikacije postao je engleski jezik. "Svakako da su tome pridonijela engleska kolonijalna osvajanja, američka ekonomija, ali najviše razvoj suvremene tehnologije i medija" (Balenović i Grahovac-Pražić, 2011, 106). Potrebe za učenjem toga jezika razne su, od ekonomskih, socijalnih do političkih razloga. Interkulturalizam potiče učenike da uče čim više jezika kako bi se što bolje mogli sporazumjeti, kako u školskim danima, tako i kada budu imali svoje radno mjesto. S obzirom da je engleski jezik izabran kao zajednički jezik, hrvatske škole u svoje programe uvode engleski jezik kao obavezan strani jezik. Osim čitanja i razumijevanja te slušnog dijela, puno se vremena posvećuje učenju američke i britanske kulture. Učenje stranog jezika ostavlja utjecaj i na osobni i na profesionalni život, od slobodnog vremena pa sve do posla kojim se osoba bavi. Engleski jezik omogućava nam susret s raznim kulturama, poslovna ili privatna putovanja u strane zemlje te obogaćuje naše znanje. Sve više se povezujemo s ljudima, koji žive daleko od nas, a razgovor s njima omogućuje nam razvitak stavova prema drugim kulturama.

7.3. Ostali školski predmeti

Osim vjeronauka i stranih jezika, interkulturalni odgoj odvija se i kroz ostale školske predmete. Većina njih ima slične ciljeve, poput stjecanja znanja, poticanja znatiželje o učenikovu okruženju, spoznavanju uloga koje su namijenjene učeniku te poštivanju tuđih stavova. Svaki od tih predmeta omogućava učeniku da bude informiran, da iznese svoje kritičko mišljenje te nauči biti odgovoran za svoje postupke u društvu koje tek upoznaje. Lakše je razumjeti navedene ciljeve kroz određene primjere. Nastava povijesti doprinosi stvaranju osjećaja osobnoga identiteta, ali i shvaćanju važnosti određenih događaja i osoba bez kojih današnje društvo ne bi bilo isto. "Povijest omogućuje razvoj empatije s drugim ljudima te dublje razumijevanje prošlih i sadašnjih društvenih, političkih i ekonomskih interakcija" (Sablić, 2014, 220). Nastava geografije upoznaje učenike s različitim okruženjima te prirodnim uvjetima na zemlji koji utječu na pojedine kulture, odnosno obrasce ponašanja ili odijevanja. Prirodne znanosti potiču učenikovu angažiranost i volju za istraživanjem, a rezultati istraživanja doprinose znanosti i tehnologiji. "Razvoj znanstvenog znanja te procesi znanstvenog istraživanja predstavljaju zajednički rad mnogo kultura i etničkih skupina kroz stoljeća" (Sablić, 2014, 222). Nadalje, umjetnički i likovni odgoj nastoje razviti suosjećanje

prema drugim ljudima. Pomoću prikaza različitih oblika i njihovih različitih funkcija podiže se svijest o različitosti ljudi i prihvaćanju kulturno različitih. Učenike se uči da izražavaju svoje mišljenje o onome što vide i na koji način to vide, što pridonosi razgovoru o različitim kulturama gdje također mogu izreći svoje stavove. Glazbeni i dramski odgoj imaju posebnu težinu jer ponajviše dopuštaju uvid u druge kulture. "Razvojna i nastavna snaga dramske umjetnosti leži u posebnoj prirodi dramskog doživljaja mogućnosti da se učenik prepusti mašti, projicira u situaciju ,zna i živi' u prilikama, dvojabama, izborima i djelima izmišljenog lika, te posljedicama njegova djelovanja te dođe do novih percepcija" (Sablić, 2014, 225). Također, tjelesna i zdravstvena kultura, ovisno o nastavnom sadržaju, može kroz učenje raznih plesova, ili igara, koji izvorno nisu hrvatski doći u doticaj s različitim kulturama i na taj način osjetiti dio te kulture. Svaki nastavnik u svome predmetu, ovisno o mogućnostima, sastavlja plan nastave kojim nastoji obuhvatiti interkulturalne značajke, prikazujući ih učenicima te potičući ih da se dodatno sami informiraju o drugim kulturama.

8. Analiza interkulturalnih ključnih riječi u Kurikulu Hrvatskoga jezika

Milan Mesić iznosi definiciju multikulturalizma, koji kulturni istraživači "shvaćaju, govoreći pojednostavljeno, naprosto u smislu priznavanja činjenice kulturnoga (etničkog) pluralizma i prava različitih društvenih grupa (u prvom redu novih imigranata) na zadržavanje svojih kulturnih specifičnosti" (Mesić, 2006, 67). Multikulturalizam je pozitivan ukoliko zagovara život manjinskih grupa s dominantnim društvom, a samim time ima karakteristike interkulturalizma, koji potiče otvorenost i ostvarivanje kontakata. Interkulturalizam je dodatak na multikulturalizam, posljedica koja nastoji olakšati suživot kultura na istom prostoru. Kurikul Hrvatskoga jezika u svojem programu ima ishod nazvan *Kultura i mediji* koji je napravljen kako bi se djeca kroz osnovnu i srednju školu mogla postupno povezivati, socijalizirati te posjetom različitih manifestacija, a i samim sudjelovanjem u njima, upoznavati druge kulture. "Predmetno područje kultura i mediji temelji se na razumijevanju teksta u različitim društvenim, kulturnim i međukulturnim kontekstima. Predmetnim se područjem potiče razvoj znanja o sebi i drugima, uvažavanje različitih uvjerenja i vrijednosti te se omogućuje djelovanje u društvenoj zajednici" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019). U osnovnoj školi je zbog nezrele dobi to manje izraženo, dok se u srednjoj školi već organiziraju razni posjeti kulturnim institucijama.

Kultura, osim primarnog značenja koji se odnosi na kultiviranje zemlje, ima još brojna značenja. Danas se kulture dijele na tradicionalne i moderne kulture. "Tradicionalne su obično

shvaćene kao ,dati način života', odnosno kao set praksi i vjerovanja neke grupe ljudi, čime je naglašeno svakodnevno iskustvo koje, u lokalnim okvirima, dijele svi članovi zajednice. Za razliku od nje, moderna, i osobito nacionalna kultura, određene su kao normativne i organizacijske konstrukcije predstavljanja, u labavoj vezi sa specifičnim svjetonazorom, dakle, više kao apstrakcija nametnuta životu ljudi" (Mesić, 2006, 234). Kultura predstavlja skup vjerovanja, pravila te određeni pogled na život kakav zastupa jedna zajednica na određenom teritoriju. Ona je srž interkulturalizma, a analizom Kurikula Hrvatskoga jezika može se doći do zaključka da se kultura želi predstaviti mlađim generacijama, želi ih se podučiti o njihovoj i tuđoj kulturi: "(...) učeniku se predstavlja kultura s gledišta svakodnevnoga života, kultura s društvenoga gledišta, kultura u odnosu na popularnu kulturu i kultura u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019). Hrvatski je jezik, kao sredstvo sporazumijevanja, prvi element hrvatske kulture. Pomoću sva tri elementa, *Hrvatski jezik i komunikacija*, *Književnost i stvaralaštvo* te *Kultura i mediji*, djecu se uči poznavanju vlastitoga jezika, hrvatske književnosti, iz koje se metaforom nastoje izvući pouke za svakidašnji život, te ostalim stvarima koje čine hrvatsku kulturu, od nekih kulturnih znamenitosti do načina ponašanja. Pojam kultura spominje se više puta u Kurikulu Hrvatskoga jezika kao njegova bitna odrednica.

Proces asimilacije podrazumijeva veliku promjenu života jedne zajednice kako bi se uspjela prilagoditi drugoj, dominantnijoj zajednici. Taj pojam se "odnosi prije na stanovite ,umjetne uniformnosti' između dominantne grupe i manjine, koja može prikriti razlike ,u mišljenju, osjećajima i vjerovanju' " (Mesić, 2006, 260). Ona je jedan od tri stupnja postupne prilagodbe doseljenika na postojeću kulturu. Nastojala se usporediti s kulturnim pluralizmom, no presudile su razlike poput rasnih odnosa i etničkih karakteristika. U novijoj literaturi, asimilacija se definira kao promjena članstva koja čini pojedinca sličnog zajednici u kojoj živi te ga ta zajednica prihvaća kao jednoga od svojega, odnosno zahtijeva nestajanje grupnog identiteta (Mesić, 2006, 262). Pojam asimilacija ne pojavljuje se u Kurikulu Hrvatskoga jezika. Kurikul podrazumijeva učenje hrvatskog jezika kao materinjeg jezika te jezika Republike Hrvatske, ali ne i zanemarivanje identiteta nacionalnih manjina unutar Republike Hrvatske. Druge nacije imaju pravo zadržati vlastiti identitet te svoj jezik unutar svoje zajednice, dok hrvatski jezik služi za svakodnevnu komunikaciju na višoj razini, u školstvu, zdravstvu, sudstvu i slično: "Učeći hrvatski jezik, učenici ovladavaju komunikacijskom jezičnom kompetencijom povezujući organski idiom i hrvatski standardni jezik te stječu osnove čitalačke, medijske, informacijske i međukulturne pismenosti, što je preduvjet

osobnomu razvoju, uspješnom školovanju, cjeloživotnom učenju te kritičkomu odnosu prema nizu pojava u društvenome i poslovnom životu" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

Poveznica s asimilacijom je akulturacija, koja prethodi asimilaciji. Malo je blaži proces iz razloga što ne zahtijeva cjelokupnu promjenu identiteta: "(...), pojam ‚akulturacije‘, u smislu kulturnoga približavanja, odnosno postajanja kulturno sličnim jednog pojedinca drugome, li grupe drugoj grupi, razlikuje se od pojma ‚asimilacije‘, kojim se označava potpuno nestajanje grupnog identiteta" (Mesić, 2006, 261). Mesić nadodaje da je akulturacija nužan uvjet asimilacije, ali ne i dovoljan. Akulturacijom pojedinac preuzima pojedine kulturne prakse iz druge zajednice, ali ne mijenja članstvo kao u asimilaciji (Mesić, 2006, 261-262). Pojam kao takav se ne pojavljuje u Kurikulu Hrvatskoga jezika, iako se učenici drugih kultura prilagođavaju hrvatskoj kulturi te se tako lakše socijaliziraju: "Čitanje književnih tekstova pridonosi stjecanju kulturnoga iskustva učenika te uspješnosti njegove socijalizacije dijeljenjem vlastitih iskustava i spoznavanjem iskustava drugih ljudi i drukčijih kultura" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

Spomenuti i objasniti rasizam kao pojam nije moguće bez definiranja rase. Milan Mesić kaže da je pravilnije govoriti o rasiziranim, nego rasnim grupama iz razloga što je rasa proizvod rasizma, a ne obrnuto (Mesić, 2006, 271). Rasizam podrazumijeva negativan pogled na rase koje nisu bijela rasa te njihovo isključivanje iz društva koje se može promatrati kroz povijest. Bijelci su uzeti kao mjerilo prema kojima su sve ostale rase bile manje umno razvijene. Potiče se nejednakost, makar boja kože ne govori ništa o kvaliteti ljudi. Rase su se s vremenom uplele u političke planove, te su "rasa i etnicitet bitni politički resursi, koje mogu koristiti kako dominantne tako i podređene grupe radi legitimiziranja i unapređenja svojih vlastitih socijalnih identiteta i interesa" (Mesić, 2006, 271). Kurikul Hrvatskoga jezika ni u kojem smislu ne potiče rasizam niti se taj pojam pojavljuje u Kurikulu. Učenike se podučava toleranciji, a to potvrđuje rečenica iz Kurikula: "Učenicima se omogućuje razumijevanje i prihvaćanje međukulturnih razlika te uočavanje i prevladavanje kulturnih i jezičnih stereotipa i predrasuda pri čemu poštuju i uvažavaju jezike drugih naroda" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

Etnocentrizam je najbolje opisao Zlatko Šram: "U svome smo radu etnocentrizam definirali kao sustav relativno povezanih stavova i vjerovanja, odnosno kao konstrukt stavova koji na afektivnoj razini ukazuju na snažnu nacionalnu vezanost i spremnost na samožrtvovanje za nacionalne interese; na kognitivnoj razini ukazuju na percepciju potrebe za nacionalnom homogenizacijom, na prisutnost razini ukazuju na prisutnost isključivosti,

nepovjerenja i pristranosti u socijalnim nacionalne superiornosti i predrasuda; na bihevioralnoj interetničkim transakcijama" (Šram, 2010, 115). Stavljen je naglasak samo na jednu zajednicu, samo na jednu nacionalnost, zanemarivajući ostale nacije. Riječ je o veličanju vlastitih vrijednosti, dičenju, isticanju ponosa poradi svoje zajednice. Takav način se proširio i na europske zajednice pa je u Europi prozvan eurocentrizam. Kritika etnocentrizmu bio bi multikulturalizam (Mesić, 2006, 277). Etnocentrizam je interkulturalan pojam zbog toga što u središte stavlja kulturu, koja je prenaplašena te ističe svoje vrijednosti. Ipak, Kurikul Hrvatskoga jezika, iako u središte stavlja hrvatski jezik i kulturu, naglašava da se uvažavaju i tuđi jezici, što potiče međukulturalno razumijevanje: "Čitanje i upoznavanje književnosti hrvatskoga naroda, kulturnoga i civilizacijskoga kruga, učenicima omogućuje stjecanje književnoga znanja, književne kulture i kulturnoga identiteta, a čitanje književnih tekstova svjetske književnosti razvijanje kulturne kompetencije i međukulturnoga razumijevanja" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019). Pojam etnocentrizam se ne pojavljuje u Kurikulu Hrvatskoga jezika.

Pojam evangelizacija "(...) proizlazi iz Svetog pisma, od grčkog glagola *evangelizo* sa značenjem *donijeti* ili *donositi radosnu vijest* (...)" (Bozanić, 1998, 142). Za kršćane ona predstavlja proces obraćenja koji od početnoga navještanja vodi do sve dublje spoznaje o kraljevstvu Božjem. Evangelizacija kao proces nije stekla popularnost u crkvenim krugovima. Bozanić piše da je više odrednica djelovalo na suvremenu evangelizaciju, od progresivne sekularizacije i dekristijanizacije do pluralističkog shvaćanja stvarnosti, odnosno uvjerenjem da je vjera pitanje osobne odluke (Bozanić, 1998, 143). Danas se o njoj više priča te nastoji vjernike podučiti vjerskom životu koji je put k Bogu. Evangelizacija je interkulturalni pojam zbog toga što potiče otvorenost, komunikaciju te suradnju. Ima puno dodirnih točaka s interkulturalizmom. Iako se pojam evangelizacija ne spominje u Kurikulu Hrvatskoga jezika, Kurikul u svom sadržaju spominje koje bi vještine učitelj trebao poticati kod učenika, a upravo takve potiče i evangelizacija: "Omogućuje učenicima suradnju i komunikaciju u različitim situacijama, potiče autonomiju, inicijativnost, osjećaj individualnosti i identiteta te pruža podršku da razviju svoj puni potencijal. Potiče razvoj empatije i osjetljivosti za potrebe drugih, otvorenost za različitosti" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

Lonac za topljenje ili takozvani *Melting pot* američka je inačica za proces asimilacije. Označava razdoblje dolaska imigranata na područje SAD-a te stapanje pristiglih zajednica s dominantnom kulturom, čime nastaje jedna kultura te se tope razlike u stavovima. Predstavlja miješanje nacionalnosti i kultura na jednom prostoru. S obzirom da je riječ o međukulturnim odnosima, to je interkulturalan pojam. Nije prisutan u Kurikulu Hrvatskoga jezika prvenstveno

što nije vezan za hrvatsku kulturu. Također, Kurikul zastupa toleranciju prema drugim kulturama, a ne stapanje ili gubljenje vrijednosti određene zajednice radi prilagodbe: "U nastavnom predmetu Hrvatski jezik razvija se odgovorno ponašanje, prihvaćanje društvenoga i vlastitoga identiteta, tolerancija, uvažavanje različitih mišljenja i ravnopravnost, što je poveznica s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

Globalizacija podrazumijeva masovno i brzo ispreplitanje ljudi i kultura. Upletena je u sve aspekte ljudskog društva: politika, kultura, ekonomija, itd. Svijet je nazvan globalnim selom zbog brze povezanosti te dostupnosti velikog broja informacija. Mirela Holy pišući o globalizaciji ističe njezine pozitivne strane: "Smatra da je pozitivna posljedica globalizacije detradicionalizacija, jačanje koncepta ravnopravnih seksualnih veza umjesto tradicionalnog i opresivnog braka, te nužnost jačanja demokracije putem „demokratiziranja demokracije“ uz pomoć civilnog društva usmjerenog prema razvijanju tolerancije" (Holy, 2018, 15). Djelujući na kulturnom području, doprinijela je povezivanju različitih kultura te njihovom upoznavanju. Globalizacija se veže uz interkulturalizam iz razloga što ona omogućava interkulturalizmu da ispunjava svoju svrhu, a to je komunikacija diljem svijeta s ljudima drugih kultura, koja pruža uvid u neku drugu kulturu. Spominje se u Kurikulu Hrvatskoga jezika pod naslovom *Kultura i mediji*: "(...) zaključuje o globalizaciji i individualizmu kao temama u uspoređivanim tekstovima te njihovu utjecaju na oblikovanje vlastitoga i hrvatskoga kulturnog identiteta" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019). Odnosi se na učenike 4. razreda gimnazije koji već posjeduju dovoljno znanja i vještine da pristupe globalizaciji uspoređujući ju s hrvatskom kulturom te spoznavajući njezin utjecaj na kulturni i osobni identitet.

Predrasude su, kao negativno ocijenjen pojam, određene predodžbe o pojedincu ili određenoj zajednici. Njemački pisac Heinz-Günther Stobbe rekao je kako "o *predrasudi* govorimo u njemačkom jeziku kad se neki unaprijed stvoreni sud ne podudara sa stvarnošću na koju se ovaj odnosi" (Stobbe, 1996, 417). Predrasude odjeljuju jedne od drugih stvarajući lošu, ali lažnu sliku o drugima. Poveznica predrasuda s interkulturalizmom je kultura i odnos jedne kulture s drugom; kada se nekoga stavi u negativan kontekst, većinom se cijelu njegovu zajednicu također negativno gleda te se pritom njihovu kulturu okarakterizira kao negativnu. Kurikul Hrvatskoga jezika izravno piše o predrasudama, ističući kako se kroz nastavu mora otklanjati svaki oblik mržnje. Pritom se nadodaje da se "prema svim učenicima postupa bez predrasuda, pravedno i jednako, bez obzira na njihove različitosti i osobnosti, radi poticanja samoinicijativnosti, razvoja samopouzdanja i preuzimanja odgovornosti" (*Odluka o donošenju kurikuluma* NN, 10/2019).

9. Zaključak

Iz analize Kurikula Hrvatskoga jezika vidljivo je da hrvatski jezik prvenstveno progovara o hrvatskoj kulturi, ali ne isključuje druge kulture, odnosno djecu drugih kultura i nacija koji pohađaju nastavu s djecom kojima je primarna kultura zasnovana na hrvatskim obilježjima. Kurikul otvoreno naglašava da je potrebno promicati toleranciju prema drugima i različitim. Pojmovi poput rasizma, etnocentrizma te drugih nisu spomenuti u Kurikulu. Najviše se ističe pojam kultura koji je središte kulturnog i nacionalnog identiteta te koji utječe na osobni identitet pojedinca. Kultura je temelj interkulturalizma, procesa koji povezuje i ujedinjuje sve generacije, ali je osobito istaknut u obrazovanju odakle djeca počinju stvarati pozitivan osjećaj prema drugima te uspostavljaju pozitivne odnose s drugima. Kurikul im nastoji pružiti uvid u različite kulturne običaje drugih kultura, ne samo teoretski, nego i praktično na način da ih se vodi na različite kulturne manifestacije te im se dopušta sudjelovanje u događajima gdje su uključeni učenici različitih kultura. Ipak, takve aktivnosti više su prisutne u srednjim školama nego u osnovnim zbog veće mogućnosti razumijevanja i poštivanja tuđih vrijednosti. Škola kao institucija poslužila je za promicanje interkulturalnog odgoja te izmijenila osnove svoga rada. Promiče i nastavnike i djecu na interakciju, nastojeći kroz cjelokupno obrazovanje odgojiti učenika za susret sa svijetom, punim različitih osoba. Interkulturalizam je bio i ostao bitna sastavnica obrazovnog sustava, stoga se i danas u Hrvatskoj mladi u školama odgajaju po principu interkulturalizma kroz različite aktivnosti, razmjene učenika, poticanje upoznavanja tuđih kultura te susreta s različitim od sebe; ponajprije susret s kolegama u razredu, a potom i nepoznatim osobama izvan škole.

10. Popis literature

Balenović, K. i Grahovac-Pražić, V. (2011). Potrebe za učenjem engleskog jezika u kontekstu globalizacije. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 60 (1), str. 105-119.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/121581> (pristup: 21.03.2022.)

Bozanić, A. (1998). Evangelizacija i sadašnja nova evangelizacija. *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 53 (2), str. 141-150.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/2515> (pristup: 18.05.2022.)

Čebren, N. (2005). Uvođenje interkulturalnih elemenata u nastavu stranoga jezika s naglaskom na engleskome kao lingui franci. Benjak, M. i Požgaj Hadži, V. (ur.), *Bez*

predrasuda i stereotipa: Interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu, str. 91-118. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Drandić, D. (2013). Uloge i kompetencije nastavnika u interkulturalnom obrazovanju. *Magistra ladertina*, 8 (1), str. 40-57.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/181271> (pristup: 24.03.2022.)

Filipović, A.T. (2017). *Učiti živjeti zajedno: Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Gehrmann, S. (2003). Globalizacija u obrazovanju, reformski aspekti i problemi u izobrazbi nastavnika u Hrvatskoj. Pavletić, V. (ur.), *Globalizacija u Hrvatskoj, Hrvatska u globalizaciji*, str. 37-45. Zagreb: "Antun Gustav Matoš" d.d. i Udruga "11. siječnja 1972.".

Holy, M. (2018). Globalizacija, integracija i multikulturalizam: interdisciplinarni pristup. *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, 9 (1), str. 11-29.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/300007> (pristup: 18.05.2022.)

Mesić, M. (2007). Multikulturalizam: Društveni i teorijski izazovi. U: Marinović Golubić, M. (ur.), Recenzija, Prikaz slučaja, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 16 (1-2), str- 307-311.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/29534> (pristup: 12.03.2022.)

Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: Društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.

Ninčević, M. (2009). Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, VII (1), str. 59-83.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/60935> (pristup: 09.03.2022.)

[NN] Narodne novine (2019). *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, 10/2019 (29.1.2019.)

URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (pristup: 26.05.2022.)

Paustović, N. (2012). *Obrazovanje i razvoj: Kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Piršl, E. (2005). Verbalna i neverbalna interkulturalna komunikacija. Benjak, M. i Požgaj Hadži, V. (ur.), *Bez predrasuda i stereotipa: Interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu*, str. 50-91. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Rafajac, O. i Shanice Washington, S. (2001). Multikulturalna komunikacijska strategija. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 9 (1), str. 249-265.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/377705> (pristup: 13.03.2022.)

Sablić, Marija (2014). *Interkulturalizam u nastavi*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Skupnjak, D. (2011). Kurikulum i profesionalni razvoj učitelja u Hrvatskoj. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 152 (2), str. 305-324.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/123110> (pristup: 24.03.2022.)

Stobbe, H.G. (1996). Predrasude - stereotipi - slike o neprijatelju Vorurteile - Stereotype - Feindbilder. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 31 (4), str. 417-425.

Šram, Z. (2010). Etnocentrizam, percepcija prijetnje i hrvatski nacionalni identitet. *Migracijske i etničke teme*, 26 (2), str. 113-142.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/91421> (pristup: 18.05.2022.)

Williams, R. (2006). Analiza kulture. Duda, D. (ur.), *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, str. 35-59. Zagreb: Disput.

Summary

Culture is as a set of knowledge and skills focused on the society in which the individual is achieved. Meeting other cultures gives insight into the broader picture of the world where we can examine our attitudes, create critical opinions and also come into contact with members of other cultures. It is the foundation of interculturalism, a process which the goal is, through communication with other cultures, to accept the different from itself and to develop the

virtues that allow the creation of positive relationships. Interculturalism contributes to easier integration into society, especially to younger generations. Therefore, interculturalism is developing in schools which are trying to change in their curriculum with the aim of creating friendliness and tolerance towards other cultures. Croatia, which is part of multicultural Europe, is also affected by this process. Croatian schools have become a place of intercultural education where children are taught to live together with other nations. Interculturalism has become more and more developed with the progress of globalization, and since the world is still more dynamic and the ever greater global changes are happening, it will have to work even more on its development, especially in schools where children go through socialization and meet with different culture.